

Інформаційна довідка щодо пенсійного забезпечення окремих категорій працівників (службовців)*

***Анотація.** В Інформаційній довідці викладено результати аналізу законодавчих пропозицій щодо єдності умов, норм та порядку пенсійного забезпечення окремих категорій працівників (службовців).*

***Ключові слова:** соціальний захист, пенсії, законодавство з питань пенсійного забезпечення, порядок призначення / перерахунку пенсії за вислугу років.*

Вступ. Конституція України проголошує курс на розбудову та зміцнення правової і соціальної держави, в якій людина є найвищою соціальною цінністю¹. Дбаючи про забезпечення прав людини та її гідні умови життя, держава встановлює гарантії на соціальний захист, що включає право на забезпечення людини у старості. Одним із визначальних елементів регулювання суспільних відносин у соціальній сфері, як зазначив Конституційний Суд України у рішенні від 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011², є додержання принципу пропорційності між соціальним захистом громадян та фінансовими можливостями держави, а також гарантування права кожного на достатній життєвий рівень.

Підвищення рівня та якості життя населення, створення державою рівних можливостей для кожного є одним із пріоритетних завдань державної політики у сфері соціального захисту. Забезпечення справедливого перерозподілу фінансових ресурсів з урахуванням фінансових можливостей держави має гарантувати соціальну рівність, у тому числі у сфері пенсійного забезпечення.

Основна частина. Відповідно до законодавства України пенсія за вислугу років є одним із видів державних пенсій, що встановлюється окремим категоріям громадян, зайнятих на роботах, виконання яких призводить до втрати професійної працездатності до настання віку, що дає право на пенсію за віком³. Загальними ознаками призначення таких пенсій відповідно до положень законодавства України є зниження пенсійного віку, звільнення з роботи, яка дає право на призначення цього виду пенсії, порядок обчислення пенсії, що дозволяє збільшити розмір пенсійних виплат для такої категорії осіб. Водночас норми Закону України «Про прокуратуру» надають право працівникам органів прокуратури призначати такий вид пенсії незалежно від віку за наявності не менше 25 років вислуги, у тому числі стажу роботи на посадах прокурорів не менше 15 років, при цьому не звільняючись із роботи. Такий порядок

¹ Конституція України від 28 червня 1996 року № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

² Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 49 народних депутатів України, 53 народних депутатів України і 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік», 26 грудня 2011 року № 20-рп/2011. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-11#Text>

³ Про пенсійне забезпечення: Закон України від 5 листопада 1991 року № 1788-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1788-12#Text>

призначення пенсії за вислугу років суперечить загальному принципу призначення цього виду пенсії, що зумовлений втратою особою професійної працездатності до досягнення нею віку, що дає право на призначення пенсії за віком.

Проектом Закону «Про внесення змін до деяких законів України щодо пенсійного забезпечення окремих категорій працівників (службовців)» (реєстр. № 12165 від 29.10.2024) пропонується: встановити єдині умови набуття права на призначення пенсії за вислугу років, зокрема набуття такого права працівниками органів прокуратури виключно після припинення професійної діяльності (звільнення); встановити єдиний порядок для перерахунку пенсії, незалежно від її виду та порядку обчислення при її призначенні; запровадити з 1 липня 2026 року професійну пенсійну систему для окремих категорій працівників / службовців (працівників прокуратури, суддів, службовців правоохоронних органів, органів оборони України, антикорупційних органів) з елементами накопичувальної системи пенсійного страхування тощо.

Розглянувши законопроект, вважаємо за необхідне звернути увагу на таке.

Законопроектом пропонується доповнити Закон України «Про пенсійне забезпечення» (далі – Закон) новим розділом IV «Особливості пенсійного забезпечення окремих категорій працівників», що складається зі статті 97, яка регламентує особливості пенсійного забезпечення працівників прокуратури. На нашу думку, запропоновані положення потребують узгодження з положеннями Закону, відповідно до яких визначено перелік працівників, які мають право на пенсію за вислугу років (стаття 52), та встановлено порядок обчислення її розміру (стаття 53). Окрім того, з метою дотримання логічної побудови структури Закону та забезпечення послідовності викладення нормативного матеріалу запропоновані положення щодо визначення особливостей пенсійного забезпечення працівників прокуратури доцільно розмістити у структурному елементі Закону, пов'язаному з предметом правового регулювання (підрозділ «Пенсія за вислугу років. Загальні умови» розділу II «Трудові пенсії»).

Положення пункту першого розділу II «Прикінцеві положення» законопроекту, на нашу думку, створюють умови для привілейованого становища тільки для однієї категорій осіб, зокрема працівників прокуратури, та не відповідають меті законопроекту, проголошеній у пояснювальній записці до нього. Пропозиція щодо застосування з 1 січня 2025 року єдиного порядку перерахунку пенсій (здійснювати перерахунок пенсії щороку з 1 березня з урахуванням зростання грошових доходів населення в Україні та зростання споживчих цін на коефіцієнт збільшення, що визначається відповідно до абзаців другого і третього частини другої статті 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування») для всіх категорій осіб, за винятком працівників органів прокуратури, до яких такий перерахунок буде застосовано через три місяці після припинення або скасування дії воєнного стану в Україні, має соціальний ризик, оскільки може бути негативно сприйнята цією категорією осіб.

Окрім того, звертаємо увагу на таке: внесення змін до Закону України «Про правотворчу діяльність» не є предметом правового регулювання законопроекту,

а відповідно до абзацу 4 статті 2 цього Закону можливе виключно законом про внесення змін до Закону України «Про правотворчу діяльність»; у преамбулі Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» вже міститься норма щодо порядку внесення змін до нього.

Висновки. Технічний прогрес значно полегшив умови, які раніше вважалися складними. У зв'язку з цим виникають питання щодо обґрунтування необхідності продовження використання спеціальних пенсійних схем у майбутньому. Деякі спеціальні категорії пенсій є виправданими, наприклад, ті, що пов'язані з професійними ризиками, які можуть завдати шкоди здоров'ю та безпеці працівників. Це стосується людей, які працюють у складних умовах, та професій, для яких фізичний стан має вирішальне значення для виконання своїх обов'язків, наприклад, працівників сил безпеки та оборони, цивільної авіації. Однак, компенсація для зазначених категорій працівників може набувати форми підвищення заробітної плати, а не пенсій, оскільки ці фактори автоматично призведуть до підвищення пенсійних виплат⁴.

На нашу думку, питання існування професійної (спеціальної) пенсійної системи поряд із загальною пенсійною системою є дискусійним. Належному функціонуванню пенсійної системи в Україні сприятиме запровадження накопичувальної системи пенсійного страхування, сутність якої полягає в поступовому накопиченні особою коштів на пенсійних рахунках.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

** Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*

⁴ Special Pensions in the EU. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/publications/special-pensions-eu_en#details